

Ogeysiis

Dood-Cilmiyeed Ku Saabsan Miisaanka Maansada Soomaalida

Waxa dhamaan ummadda ku hadasha Af Soomaaliga loogu baaqayaa in Dood-Cilmiyeed ku saabsan Miisaanka Maansada Soomaalida lagu qaban doono **Magaalada Oslo Maalinta Talaadada 02.12.2008 Saacada 4-ta Galabnimo ilaa 10-ka Habeenimo.**

Dood-Cilmiyeedkaas oo dhex mari doonta: **Prof. Cabdillaahi Diiriye Aw Guuleed "Caraale"** iyo **Prof. Maxamed Xaashi Dhamac "Gaariye"**.

Goobta lagu qabanayaa waa: **Universitet Biblioteket i Oslo, Auditorium: Sverdrupshus Blindern.**

Ka soo qeybgal wacan

Garnaqsi: Miisaanka Maansada

Gar waliba gundhig leh ,sidoo kale arin kastaana god ay ku biyo shubato ooy ku huleelato ayey leedahay .Waxaa mudooyinkan danbe soo noqnoqonaysay arin ku saabsan Miisaanka Maansada .Arintani waa arin inagu ugub ah oo la daahfuray waxtar weyna u leh afkeena hodanka ah .Waxaanay u tirinayaan dhinacyada wax ka qoray aqoonyahanada Cabdilaahi Diiriye Guuleed “Caraale” iyo Maxamed Xaashi Dhamac “Gaariye”. Miisaanka Maansada oon in badan la isku dayin in horta la fahmo ama ay in koobani aqoonteeda dhugatey ayaa hadana abuurtay in dood afjarkeedu god mulac galay lagu falanqeeyo.

In aqoon la isku qabto oo la is waydiiyo yaa hor daahfuray kuma ugub aha bahweynta aqoonta jirta ee la adeegsado, waxaa qarnigii 17^{aad} daayaaqadiisii socday muran muddo dheer qaatey oo la isku qabtay in la ogaado cidii ooda ka rogay aqoonta Calculus¹,ka dib markii loo kala tiriyeey aqoonyahada Isaac Newton (1642–1727) iyo Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716).Sida taariikhdu sugtay in horaantii 1665^{kii} Isaac Newton si madaxbanaan u qoray hab farshaxaneed ku salaysan aqoontan fadeexad dhinaca qoraalka ka qabsatey awgeed ayaanse u suurto galin inuu qoro,hase yeeshee intii u dhaxaysay 1672^{kii} iyo 1676^{kii} ,ayuu aqoonyahanka Gottfried Leibniz si madaxbanaan u qoray qoraalo ku saabsan daahfurka cilmiga Calculus-ka isagoo waliba adeegsanaya sumadaha sargooyada u ah ee ilaa iminka la isticmaalo. Isla markii uu Leibniz daabacay qoraaladiisii ,ayaa taageerayaashii Newton seefta galka ka siibeen bilaabeena dagaal hor leh oo suurto galiyey in taageerayaashi Leibniz-na u xadhko xidhaan uu gargaaridiisa .

Markaa waxaa guusha loo xagliyey dhinaca Leibniz ilaa maantana la isticmaalo eray bixintiisii hor daabacii uu soo hor daabacay awgeed ,inkastoo maanta si lamaane ah guusha loo siiyo

¹ The Calculus Wars: Newton, Leibniz, and the Greatest Mathematical Clash of All Time

labadoodaba, lana dayactiray aqoontii ,tanina ay guul weyn u soo hoysay aqoontaa oo iminka dhinacyo badan oo nolosha loo isticmaalo .

Hadaba bahda mareegta Farshaxan waxaa u suurtoogashay inay si baaxad leh degdegna ka reeban yahay u dhex dabaashaan mugweynta aqoontan la daah furay ee Miisaanka Maansada ,iyagoo si xeeldheer u eegay labada cilmi baadhisba kuna bilkeeyey maansooyin badan .Waxaanay bahda mareegta Farshaxan si aan gabasho laheyn u qiraysaa in labadan daahfur ee ku saabsan Miisaanka Maansadu yihiin guul u soo hoyatay dhamaan ummada danaysa afka hodanka ee bulshoweynta Soomaaliyeed .

Aqoontan iyada ah oo in badan qoraalo dhawr ah laga qoray ayaa kalifaysa in aan korna indhaha laga qabsan karin in la is waydiiyo yaa daah furay ,iyadoo aqoonyahano dhawr ahi ku talinayaan ra'yigooduna yahay inaan waqti badan la siin yaa daah furay ee sidii aqoontan loo baran lahaa loogana faa'iidayaan lahaa walibana loo hormarin lahaa loogu dadaalo tamar badana halkaa lagu lumiyo .

Xiliga lagu tirinayo aqoontan in la daahfuray waxaa maanta nool dad badan oo wax ka odhan kara aqoon dheerna ka dhaxeysay labada aqoonyahan ee laysku hayo kii qalinka ku hor duugay.Sidaa darted waxay bahda mareegta Farshaxan go,aansatey inay ummada u soo bandhigto waxay arintan ka ogyihiin kuwaasi iyo siday u arkaan.

Bahda mareegta Farshaxan intii dadaalkeeda ah waxaa u suurtoogashey inay xidhiidh telefoon la sameyso inta lays odhan karo arintan iyo labada aqoonyahanba way u dhuun daloolaan .Mar uu ka warameyey mudane Maxamed Cilmi Bulaale² oo ka mid ahaa maamulki kuliyaada Lafoole ogaalkiis wuxuu tilmaamey in uu maqlay markii qoraalada Gaarriye ku soo bixi jireen wargeyskii Xidigta Oktoobar in kuliyadii lafoole hadalhaynta gudida qiimayneed ee loo saaray buugii Gorfeynta Gabaygu dhagaha dadka soo gaadheysay ,isagoo ka waramaya sababta kuliyaadu aaney ugu suurtoogalin inay daabacdo buugaana wuxuu tilmaan maangal ah ka bixiyey in buugaagta kuliyaadu hayso inta loo isticmaali karo manhajkii dugsiyada ay wasaarada waxbarashadu daabici jirtay ooy maalgalin jirtay, inta manhajkaa ka baxsana loo daabici jiray sida suuqgayntu saamaxayso halka qaarkood oo ku suntaysan aqoon guud loo dhigan jiray uun raadraac . Waxay kalooy sugtay Khadiija Muxumed oo ka mid aheyd shaqaalihii Madbacada Qaranka Soomaaliyeed in buugaagta madbacada qaranku daabacdo ay ogolaanshaha rasmiga ah ka heli jireen wasaarada hidaha iyo tacliinta sare ,ka dibna ay iyaga u iman jireen isheeduna aanay qaban buuga ka hadlaya Miisaanka Maansada xiligaa.

Hadaba hadaan fursad siino labada aqoonyahan inay inoo sheegaan siday iyaga la tahay ayuu Maxamed Xaashi Dhamac “Gaarriye” yidhi³ isagoo ka hadlaya madashii bandhiga buugaagta ee Hargeysa “Waxan halkan idiinka caddeynayaa in aan anigu ahay ninkii u horreeyey ee helay Miisaanka Maansada Soomaalida. Markhaatigeedii oo aan muran lahayna waan idiin hayaa oo waxan bishii January ee 1976^{kii} ku daabacay Xiddigtii Oktoobar. Beenaale markhaatigiisa ayuu Baydhabo geeyaaye, waa kaa Boobe ina hor fadhiya. Isagaa ka marag ah. Isaga ayaana ka mid ah dadkii igu dhiiri galiyey in aan ku soo ban dhigo Xiddigtii Octobar. Taariikhdu waa sidaas mana

² Xidhiidh telefoon --bahda mareegta farshaxan

³ Muxuu Gaarriye Ka Yidhi Muranka Miisaanka Maansada-Mustafe Kheyre

aha in la is daba mariyo. Dhawr qodob baana muhiim ah in aad ogaataan”. Waxaa ay u suurto gashay inuu ka qayb galo madashaa buugaagta lagu soo bandhigayey qoraaga xeeldheer ee Boobe Yuusuf Ducaale ,isagoo arintan miisaanka Maansada ka hadleya wuxuu sheegay in uu Gaariye ku soo hor daabacey wargeyska xidigta Oktoober , hase yeeshee marka laga hadlayo yaa soo hor saarey intay baadhista wadeen siday u wadeen Ilaahay baa og.

Sidoo kale aqoonyahanka kale ee Cabdilaahi Diiriye Guuleed”Caraale” ayaa isagoo ka waramaya daah furka miisaanka maansada yidhi:⁴ “Sida dukaamadaa is xiga, midba wax gooni ah u iibiyo ayaa miisaankana qofba dhinac ka geli karaa. Yaa ugu horreeyey ee miisaanka daahfuray marka ay noqotana waa hubaal in uu Carraale yahay, maragna weliba aan soo tubi karo. Intoodaba anaa u horseed ah. Haddii uu wax cajaa’ib ah”surprise” hayana, waxa aan hayaa mucjiso ”miracle” ”. Isagoo Caraale ka waramaya dadka ogaa wuxuu magacaabay inay arintan marag goob-joogna uu ka ahaa Faarax Abokor Khayre-Faarax Askari. Waxaana suurto gashay in Faarax Askari oo u waramo Bahda Mareegta Farshaxan xubin ka mid ah isagoo arintaa ka hadlayana wuxuu sheegay in Masraxu Dalaam-Gole ay ardeydu isku waydaarsato afkaartooda – marar uu Caraale arintaa Miisaanka Maansada kaga waramyey uu Gaariyena u soo qabqabanayey ,hase yeeshee aanay isaga-Faarax- iyo Gaariye ooy isku mijilis ahaayeen marna ka wada hadal arintaa ku saabsan Miisaanka Maansada.

Hase yeeshee sida had iyo jeer dhacda ayaa Ibraahin Yuusuf Axmed “Hawd” ku tagey inuu akhris badan ka dib guusha siiyey Caraale waxaanu yidhi⁵: “Ugu horrayn Carraale, sida ku cad buuggiisa “Miisaanka Maansada Soomaaliyeed”, kaas oo ay ka muuqdaan baadhitaan iyo u fiirsasho badan, wuxuu si buuxda u muujinayaa in uu isagu daahfuray miisaanka maansada af soomaaliga. Buuggaas ka sokow wuxuu cuskanayaa marag isugu jira qoraallo, munaasabado iyo dad badan oo shaahid ahaa. Gaariye isaguna wuxuu sheeganayaa, kuna adkaysanayaa, miisaankaas in uu isagu daahfuray, maraggiisuna waa maqaalka caanka ah ee lagu daabacay wargeyskii Xiddigta Oktoobar sannadkii 1976^{kii}. Inta aan og ahayna Gaariye ma uu keenin caddayn iyo markhaati kale oo u dhigma waxyaalaha badan ee uu Carraale garabkiisa soo tubay. Sidaas darteed run ahaantii doodda Gaariye looma wadwadi karo sida aadka ah ee ta Carraale loo wadwadi karo.” Mar kale Ibraahin oo xoojinaya fikradiisani rabana inuu inoo sheego siday suurto gal ku noqon karto inuu Gaariye ogaado arinkani wuxuu yidhi: “Waxyaalaha taa xoojinaya waxaa ka mid ah Faarax Abokor Khayrre "Faarax-askari" oo sida uu Carraale sheegay isla maalmahaas labada magaalo u kala gooshay isaga oo haya xogta dhiraandhirinta miisaanka maansada ee dhanka Carraale”.

Waxaa sidoo kale qoraal arintaa ka qoray Xaaji Cabdale Xaaji oo isna arintaa kaga duwan Ibraahin Hawd qirayana inuu Gaariye cadeymo badan darteed yeelan karo guusha waxaanu yidhi⁶: “Waraysiga Carraale waxa innooga soo mudh yidhi milaygii uu bilaabay amma uu ku baraarugay baadhista miisaanka maansada Soomaaliga. Haddaba markaynno si cadaalad ah ugu garnaqno ee nin walba wixii uu afkiisa ka yidhi ku xukunno, go’aanku waa macallin Gaariye ayaa hor bilaabay baadhista miisaanka maansada” .

⁴ Wareysi Bare Sare Carraale: Waa kuma Aabbaha Miisaanka Maansada Soomaaliyeed? Oct 25, 2008 .

⁵ Aragtidayda Muranka Miisaanka Maansada - Ibraahin Yuusuf Axmed “Hawd”

⁶

Si kastaba arintu ha noqotee markaad si xeeldheer u eegto labada cilmi baadhis ee labada aqoonyahan inoo daahfarureen waxaa si hubaal ah u soo baxeyso inay kala duwan yihiin ,taasoo muujin karta inay labaduba si madax banaan arintan u gudagaleen una soo bandhigeen ,waxaana lama ilaawaan ah in labada aqoonyahanba ay qireen inay labadooda cilmi baadhis kala duwan yihiin ,waxaa sidaasoo kale ku tagey Cilmi baadhaha ruug cadaaga ah ee Rashiid Sh.Cabdilaahi oo xubin ka mid ah bahda mareegta farshaxan uga waramayey in labaduba iskood arintan ugu hawlgaleen sida ku cad natiijada cilmi baadhistaada ,waxaanu intaa ku darey in arintan uu Gaariye qoraalkaa xidigta Oktobar mooyee aanu wax kale oo uu soo bandhigay arkin , inkastoo markii 1979^{kii} uu Caraale qoraalkiisa ku saabsan arintan ku soo bandhigay aqoon iswaydaarsigii lagu qabtay Hudheelka Jubba ,uu isla xiligaa Gaariyena kala Hadley inuu isna fursadan ka faa'iideeyo oo uu qoraalkiisa ku saabsan miisaanka maansada ku soo bandhogo cilmi baadhista

Guntii iyo gabagabadii waxaa mudan in aad loo barto cilmi baadhista ay labada aqoonyahan inala wadaageen , iyadoo sidoo kale ay qoraalo ku saabsan Miisaanka Maansada qoreen Cilmi baadhe Maxamed Cabdilaahi Riiraash iyo Prof. John William Johnson oo muujinayso in aqoontan horumarkeedu u furan yahay qof kastoo danaynaya rabana inuu kobciyo barashada xeeldheer ee ku ladhan maansooyinka afkeena ku sargo'an.Waxaa aragtidan nala qab oo kale mudane Rashiid Sh.Cabdilaahi oo ku soo koobay fikradiisa erayadan lagu xardhan karo dhagax si loo ilaaliyo ma guuraanimada weedha waxaanu yidhi: “ Aragtidaydu waa aqoontu cid waliba way u furan tahay,nin walibana intiisa (his/her contributions) ayey ku leedahay ee aqoonta ha laga faa'iidaysto oo ha la baylah tiro,qof walbaa si gaar ah intiisa ha lagu qiimeeyo”.

Ilaahoow, aqoondarrana ha nagu cadaabin, eexana ha nooga tegin!

Qalinkii iyo Tifatirkii: Fu,aad Sh.
Bahda Mareegta Farshaxan
www.farshaxan.com